

ԿԱՐՄԻՐՆԵՐԸ ԴՊՐՈՅԱԿԱՆ ՅՅՈՆԴԻ ԱՌԱՋ

I

Մեր կոչը հայ հասարակութեանը՝ դպրոցական ֆոնդի մասին՝ խոր և սիրալիք արձագանք գտաւ մեր ազգի բոլոր խաւերում և, ինչպէս պէտք էր՝ ենթադրել առաջուց, զայրոյթ պատճառեց «Կովկասի Լրարերին»։ ԿարՄիրները արդէն տեսնում էին պանիրով հացը իրանց բերաններին այնքան մօտ, և յանկարծ պանիրն էլ չը կայ, հացն էլ...

Պ. ԿարՄիրը շօշափում է մեր անձը և համարում է մեզ Յանսկզրուներ, անգեկ, ահապապա միտք»։

Մենք չը գիտենք և չենք ճանաչում այն պարսին, որ ստորագրվում է ԿարՄիր ծածկանունով։ Մենք 30 տարիներ ստորագրել ենք մեր գրածները, և դժուար չէ մեզ հասկանալ, թէ արդեօք մենք ունեցե՞լ ենք սկզբունքներ, դադափարներ, թէ մտանել ենք նրանց վատարար և անփոյթ։

Բայց այսօրվայ ԿարՄիրը գուցէ երէկվայ կանաչն էր և վաղվայ սևը կը լինի։

Իսկ մենք հղել ենք և կը մնանք միշտ Գրիգոր Զալխուշեան...

Ինչնմն է եղել մեր յանցանքը։

Մենք... ազգասէր ենք։ Ազգասէր, հասկանում էք. դա նշանակում է գոյ, մարդասպան՝ ԿարՄիրների կարծիքով։

Նւ ԿարՄիրը ծաղրում է մեզ, ծաղրում է ազգասիրութիւնը, ծաղրում է էջմիածինը, ծաղրում է և ծաղրում...

Ճերը մեզանում ազգային մի գործ է սկսվում, ամենից սուս՝ Նոր-Նախիջևանից ձայն է բարձրացնում Գր. Զալխուշեանը»։

Դուք զարմանում էք, շուարված, կարծես պատիւ է բերում մեզ, եթէ առաջինը մենք ենք հրապարակ գուրս գալիս գործնական կերպով ազգային գործը կատարելու, պատկելու. բայց ոչ, մեր մեղքը մեծ է և անքաւելի. ճնա չէ ճանաչում ոչ... վէճ, ոչ... կռիւ, ոչ գաղափարների ու սկզբունքների խարութիւն և բաղխում, միայն թէ լինի... փողը»։

Ահա թէ բտնը ինչնմն է։ Փոխանակ վիճելու, կռելու և գաղափարների ու սկզբունքների խարութիւն որոնելու՝ մենք համարձակվում ենք փող ժողովելու, որպէսզի ազգային գործը... սկսվի, գլուխ գայ, իրագործվի...

Արժէ կանգ առնել և սպացուցանել այդ կարծիքի ողորմելի անհիմնութիւնը։

Հայը անուս է, ողորմելի վիճակի մէջ է։

Հայը այն ժամանակ բաղդաւոր կը լինի, երբ նա լինի լուսաւորված։

Վէճով և կռով կարելի չէ լուսաւորել։

Պէտք են դպրոցներ, դպրոցներ և դարձեալ դպրոցներ...

Դպրոց բանալու և պահպանելու համար պէտք է փող։

Ուրեմն մեր պարտականութիւնն էր՝ անձամբ տալ այնքան, ինչքան կարող ենք, դիմել սրան-նրան և մեծ ծանրութիւն ուսերիս դրած՝ հանգանակել մի խոշոր գումար, առնել ձեռք գրիչ և դիմել կոչով հայ հասարակութեան։

Այդ բոլորը մենք կատարեցինք, կատարում ենք, և սրանով միթէ մենք մեղանշեցինք...

Միթէ մենք իրաւունք չունէինք պահանջելու, որ գոնէ ԿարՄիրները մեզ չը խանդարեն իրանց անհամ, անփերջ վէճերով և

ասէ-կօսէնքերով...

Չը գիտէք գործել, խուսափում էք, գոհնէ լռեցէք:

Եթէ դպրոցներ մենք բանալու լինէինք քիւրդի, թիւրքի, պարսիկի համար, եթէ մենք գործէինք յանուն մարդկութեան, կար-Միրը մեզ կը հասկանար: Բայց մենք գործել ենք և գործում մեր տառապեալ, խեղճ, թշուառ անհետացող ազգի համար, և կար-Միրի բերանը փրփրում է բարկութիւնից՝ ազգասէրներ, ազգասիրութիւն. կարծես հայհոյում է՝ աւազակներ, աւազակութիւն...

II

Կար-Միրը ասում է, որ մենք դրամի երկրպագու ենք:

Երկրպագուն նա է, ով շահւում է դրամից: Դրանից շահ մենք երբէք ունեցած չենք: Երբէք մենք ծխած չենք և խնկած մեր հարուստներին, մտրակել ենք նրանց, թշնամիներ ենք շատերի հետ, բայց միշտ, երբ տեսել ենք հարուստի ճոխ զոհողութիւնը ազգին, մենք խրախուսել ենք և գովել. եղել է դա կազարեան, թէ Մանթաշեան, թէ Ժամհարեան, ողջը մէկ է մեզ համար...

Բայց թարախով մենք շրջել ենք, այո, շրջել ենք և պիտի շրջենք...

Ի՞նչ անենք, մեր հայ իրականութիւնը ծանր է, ազգը՝ փոքր և թշուառ: Մեզանում բոլոր հաստատութիւնները՝ լրագրութիւն, թատրոն, դպրոց՝ կարօտ են աջակցութեան, իսկ ինքնօգնութեան զաղափարը մեղանում թոյլ է, նուազ...

Պէտք չէ ծաղրել. ում էք ծաղրում. ձեզ էք ծաղրում. ի՞նչ օգուտ անամօթաբար թքել որրանի վրա, որ սնել է ձեզ...

Վէճերով, կռիւով մինչև այսօր դուք ու-

չինչ արած չէք: Սխալվում եմ, արեւ էք, արեւ էք շատ բան. դուք քայքայում էք, քանդում էք ազգի տունը օրէ-ցօր, անմիտ, յամառ, չը տեսնելով անգամ որ կարում, կարում էք ծառի այն ճիւղը, որի վրա նստում էք, նստում և վատ թէ լաւ կերակրվում... Այդ ճիւղը կարող առանց ձեզ էլ, ողորմելիներ, կը գտնվին: Ուզում էք օ՞ր առաջ կարել: Խղճացէք, զթացէք, եթէ միայն խիղճ և գութ կան ձեր մէջ...

Գամառ-Քաթիկոսն մեռնում էր, հիւանդ, սովից:

Պէտք էին մահարձաններ կանգնել նրա և նախնորեանի վրա:

Յետոյ սով, դարձեալ սով, յետոյ կոտորածներ, այժմ՝ դպրոցների հարց...

Մենք մեր պաշտօքը կատարում էինք, և գիմում էինք կոչով: Մեզ լսում էին, տալիս էին փող, լսում են և այժմ:

Իսկ դուք: Դուք ծաղրում էիք և ծաղրում էք այժմ: Բանից դուրս է գալիս, որ մենք սխալվել ենք և, փոխանակ վիճելու, ազգի վէրքը դարմանելու համար ժողովում ենք փող: Դուք ասում էք, որ պէտք չէր սպեղանի այդ վէրքի համար, և ձեր անհամ վէճերը կարծես լինեն աղ և պղպեղ անամօթ և անխիղճ կերպով ցանած այդ վէրքի վրա... Խղճացէք և զթացէք, եթէ միայն խիղճ ու գութը դեռ մնացել են ձեր մէջ...

III

Էջմիածինը փուռ է դառել ձեր աչքերում: Ի՞նչ ունենք մենք հայերս էջմիածնից շուկ: Ոչինչ: Դուք այդ լաւ գիտէք, հասկանում էք և ցանկանում էք միայն մի բան՝ քարուքանդ անել էջմիածինը, որին ազգը հաւատում է, որը ազգի կենտրոնն է, որը ազգը ցոլում է:

Մենք ընդունում ենք էջմիածին, Կաթողիկոս և միաբաններ:

էջմիածինը և Կաթողիկոսը եղել են մեզ համար այն սուրբ կապերը, որոնք պահել են ազգը: Այդպէս եղել է մեզ համար երեսուն տարի առաջ, այդպէս է և այժմ մնացել:

Մենք ընդունում ենք, որ էջմիածնում բարձրը երբեմն եղել են վատ, ընդունում ենք, որ կարգերը այնտեղ մինչև օրս լաւ չեն:

Բայց նախ դուք ստում էք, թէ էջմիածինը հարուստ է և ունի կալուածքներ, որոնք կարօտ են մեծ գումարների և մեծ խնամքների. և քանի որ այդ գումարները և այդ խնամքները պակասում են, կարելի չէ խօսել էջմիածնի հարստութեան մասին: Ուրեմն դպրոցական ֆօնդի կարևորութիւնը մեծ է և անհրաժեշտ:

Դուք լաւ գիտէք, որ հանգուցեալ Մատթէոս Իզմիրլեանի օրից և մանաւանդ այժմ ամեն մի կօպէկ մտնում է ժապաւինած մատեան սինօզի միջոցով, որ զեղծումներ կարող չեն տեղի ունենալ, որ հաւատալ կարելի է և պէտք է, և յանցանք է ձեր կողմից լրագրում յայտնել անվստահութիւն, որպէս զի մնասով ֆօնդի սուրբ գործը: Ձեր խելքով, եթէ գրական ֆօնդ լինելու չէ, թող կորչի դպրոցականը: Ամօթ չէ այդպէս մտածել անգամ...

Ազգասիրութիւնից յետոյ ձեզ՝ դայրացնում է էջմիածինը իր խուճկով, իր մօտով...

Հետո Հայաստանում ձեր Կարմիրների աշխատանքը արդէն պատկզել է: Դուք լսեցիք ուս հրապարակախօս Օլգենինի ասածը, թէ հայի հաւատը, որ պահպանում էր ազգը, նուազում է, փչանում է, հայը հե-

ռանում է եկեղեցուց, մոռանում է լեզուն և անհետանում է, մինչդեռ ձեր «գաղափարականները» վէճերը, անմիութիւնը, թըշնամական յարաբերութիւնները սաստկանում են և թուլացնում ազգը: Այդ պնդողը Օլգենինն է, որը աւելի հայասէր է, քան թէ դուք բոլոր այսպէս ասած «գաղափարականները»...

Մարում են հայի ճրագները և մարում են հայերի ձեռքով, Կարմիրների ձեռքով...

Փչել-հանգցնել հեշտ է մեր ճրագները, որ, աւանդ, միշտ միայն պլպլացել են իրանց աղօտ լոյսով: Պէտք էր խնամել, պահպանել, բայց դրա համար պէտք էր սիրել: Դուք գիտցաք միայն վիճել և ատել...

Ձեզանից սէր կարելի չէր պատել: էջմիածնի կենտրոնական ժողովին դուք Կարմիրներդ ուզում էիք կաթողիկոսին վերնտել վաճառել և այն տասնեակ հազար դեսեսատին կալուածքները, որոնց մասին դուք խօսում էք այժմ, ցանկանում էիք տալ թուրքին և քիւրդին, իսկ նոյեմբեր ամսում Թիֆլիսում, երբ մենք բոլորս զբաղված էինք հայ դատը պաշտպանելու հարցով, դուք Կարմիրներդ կաք և ասացիք, թէ թիւրքը և քիւրդը միևնոյն մարդիկն են, ինչպէս և հայերը, պէտք է նրանց կերակրել, ուսում տալ, և դուք ցաւում էիք թիւրքի և քիւրդի մասին և մոռանում էիք միայն հային...

Ձորն ասեմ կամ զորն խոստովանիմ...

Ձեր Կարմիրների քարոզներից միշտ փչել է մեռեալների հօտ... մեր հայերիս երեսին...

Սուճկ ու մամը դուք պահել էք և պահում էք թիւրքի, քիւրդի, հային մարդ-

կութեան համար և վախենում էք միայն մի քանից՝ չիցէ թէ ձեր խուճկը բուրէ և մեզ, և ձեր մոմը մեր ազգը ևս լուսաւորէ...

IV

Գուք ստու՛մ էք, թէ ցանկանում էք կինտօների հետ ապրելու՝ կը ցանկայինք, որ դուք կինտօների համար ապրէիք:

Արդեօք այն դպրոցները, որոնց համար կազմվում է դպրոցական ֆօնդը, կինտօների համար չէ: Կարիք չը կայ կինտօների հետ ապրել և կինտօներին մոլորեցնել. պէտք է կինտօների համար ապրել, աշխատել, նրանց կարիքը հոգալ: Գուցէ վախենում էք, որ կը լուսաւորվեն և կը հասկանան ձեզ՝ անկոչ վարդապետներդ և կը վճռեն ձեզ: Անհամ, անվերջ վէճերով և խօսքերով այնքան դուք խաբեցիք ազգը: Արդէն ձեզ հասկանում են:

Ձէ, կինտօները ձեզ պատրուակ չեն լինի, քանի որ դուք խոստովանում էք, թէ դնում էք դպրոցի կողքին «նաև զրի տօնը», մէկը քեզ, միւսը ինձ, իսկ երկուսն էլ ազգին...»:

— «Միւսը ինձ», — ահա ուր է թաղված շան գլուխը:

Գուք համաձայն էք, Կար-Միրներ, որ մենք աշխատենք, մուրանք և ժողովենք այդ անիծեալ փողը, միայն, միայն՝

— Միւսը ինձ...

Գուք էլ ուզում էք ստանալ այդ փողը, իբր գրական գործիչ, և պահանջում էք, որ մենք կիսենք, կէսը տանք դպրոցին, կէսը ձեզ...

Ճաշակներդ լաւ է և արտօմաներդ մեծ, բայց քանի որ այժմ դպրոցական ֆօնդն է կարեւորը, նա պիտի բռնէ առաջին տեղը: Ինչպէս ասացէք, այդ բոլորը՝ հայ մա-

մուլը, գիրքը, հայ միտքը, բարեգործականը, հրատարակչականը, դրամատիկականը, դուք Կար-Միրնե՞րդ էք ստեղծել թէ՛ միայն դուք մնասում էք, կործանում, տապալում այդ գեղեցիկ պարգևները, որ տուել են ձեզ տասնեակ տարիներ առաջ ուրիշ գործիչներ, որ գիտէին վիճել, բայց գիտէին և գործել:

Նոր-Նախիջևանը, որ տալիս է 150 հազարից աւելի, ընդունում է դպրոցական ֆօնդ և ճանաչում է միայն էջմիածինը: Մենք հասկանում ենք լաւ, որ այստեղ ոչ մի սկզբունքի և գաղափարի հարց չը կայ: Մենք տեսնում ենք ձեր կարկառած ձեռքերը՝

— Միւսը ինձ:

Եւ մենք պատասխանում ենք՝

— Վերցրէք ձեր երկար ձեռքերը և շարունակեցէք ձեր անմիտ, անվերջ, անհամ վէճերը...

Մենք հասկանում ենք և գրական ֆօնդի կարևորութիւնը ու ժամանակին կը նպաստենք և գրական ֆօնդի իրագործման, բայց նախ և առաջ դպրոցական, միայն դպրոցական ֆօնդը այժմ պիտի լինի մեր նպատակը:

— Միւսը ինձ, միւսը ինձ...

Կար-Միրը հէնց այդպէս էլ պէտք է սկսէր իր յօդուածը. ինչ կարիք կար խօսել սկզբունքների մասին և ընդդէմ փողի, քանի որ փող է խնդրում և երազում պանիրով հաց, պանիրով հաց, որ այնքան մօտ էր նրա բերանին և որը ընկնում է բերանից...

Գնա հասկացիր Կար-Միրների լեզուն:

Գ. Չալխաչեան